

УДК 377

DOI <https://doi.org/10.32782/apv/2022.1.1.32>

Галина СЕРДЮК

аспірантка, Інститут професійної освіти Національної академії педагогічних наук України, пров. Віто-Литовський, 98А, м. Київ, Україна, 03045

ORCID: 0000-0003-2660-5553

Бібліографічний опис статті: Сердюк, Г. (2022). Теоретичні аспекти забезпечення професійного самовизначення учнів у наукових ліцєях. *Acta Paedagogica Volynienses*, 1, 204–210, doi: <https://doi.org/10.32782/apv/2022.1.1.32>

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОФЕСІЙНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ УЧНІВ У НАУКОВИХ ЛІЦЄЯХ

Головне завдання сучасного освітнього закладу – сприяти становленню особистості, яка здатна здійснити вибір свого професійного шляху. У цьому зв'язку актуальним є застосування наскрізних підходів до професійного орієнтування в освітньому процесі. Законом України “Про освіту” передбачено, що в системі спеціалізованої освіти здобуття загальної середньої освіти забезпечують наукові ліцєї. Статтю присвячено проблемі підготовки здобувачів освіти в наукових ліцєях до вибору майбутньої професії.

Мета: розглянути теоретичні засади професійного самовизначення учнів, які здобувають спеціалізовану освіту наукового спрямування; визначити особливості та специфіку наукового ліцєю, обґрунтувати чинники, які сприяють професійному самовизначенню здобувачів освіти; визначити концептуальні підходи до питання підготовки учнів ліцєю до вибору майбутньої професії.

Методи: теоретичні (індукція, синтез, узагальнення); емпіричні (вивчення та аналіз нормативно-правових документів у сфері спеціалізованої освіти), результатів діяльності наукового ліцєю.

Результати: Розкрито сутність поняття «професійне самовизначення» учнів наукових ліцєїв, визначено специфіку наукового ліцєю як закладу спеціалізованої освіти наукового спрямування. Проаналізовано процес професійного самовизначення в контексті організації дослідно-орієнтованого навчання та розвитку дослідницької компетентності. Визначено підходи щодо організації роботи з учнями з метою усвідомленого вибору майбутньої професії.

Висновки: Результати аналізу нормативно-правових документів дають підстави стверджувати, що в державі створені сприятливі умови для розвитку закладів спеціалізованої освіти наукового спрямування. Модернізація сучасної освіти потребує оновлення змісту на основі компетентнісного підходу. У контексті актуальності питання професійного самовизначення старшокласників, відповідності вимогам сучасного ринку праці організація дослідно-орієнтованого навчання зі здобувачами освіти в наукових ліцєях може стати основою ефективної підготовки до вибору майбутньої професії. Професійне самовизначення учнів розглядається як багатогранний процес, що реалізується через систему практичних методів і засобів, що охоплюють освітню діяльність учнів.

Ключові слова: профорієнтація, професійне самовизначення, науковий ліцєй, дослідно-орієнтоване навчання, дослідницька компетентність.

Galina SERDYUK

Postgraduate Student, Institute of Vocational Education of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, Vito-Litovsky Lane, 98A, Kyiv, Ukraine

ORCID: 0000-0003-2660-5553

To cite this article: Serdyuk, G. (2021). Teoretychni aspekty zabezpechennya profesiynoho samovyznachennya uchniv u naukovykh litseyakh [The theoretical aspects of students' professional self-determination implimentation at scientific lyceums]. *Acta Paedagogica Volynienses*, 1, 204–210, doi: <https://doi.org/10.32782/apv/2022.1.1.32>

THE THEORETICAL ASPECTS OF STUDENTS' PROFESSIONAL SELF-DETERMINATION IMPLIMENTATION AT SCIENTIFIC LYCEUMS

The aim of every modern educational institution is to promote the formation of a person who is capable of choosing a career path. Consequently, it is significant the apply cross-cutting approaches to career guidance in the educational process. According to the Law of Ukraine “On Education”, scientific Lyceums provide secondary education in the system of specialized education. The article studies the problems of preparing lyceum students for choosing a future profession.

Aim: to consider the theoretical foundations of students' professional self-determination who receive specialized scientific education; to determine the features and specifics of the scientific lyceum, to substantiate the factors that contribute to the students' professional self-determination; to define conceptual approaches to the issue of preparing lyceum students for choosing a future profession.

Methods: theoretical (induction, synthesis, generalization); empirical (study and analysis of legal documents in the field of specialized education), the results of the scientific lyceum.

Results: The concept of "professional self-determination" of students at scientific lyceums is revealed, the specifics of scientific lyceum as an institution of specialized education of scientific direction are determined. The process of professional self-determination in the context of the organization of research-oriented learning and the development of research competence is analyzed. Approaches to the management of work with students, in order to provide a conscious choice of a future profession, are identified.

Conclusions: The results of the analysis of legal documents provide reasons to claim that the state has created favorable conditions for the development of specialized educational institutions of scientific orientation. Improving (enhance) of modern education requires to update the content based on the competence approach. Students' professional self-determination is studied as a multifaceted process that is implemented through the system of practical methods and tools that comprise the educational activities.

Key words: profession-oriented (career-guidance), professional self-determination, scientific lyceum, research-oriented learning, research competence.

Постановка проблеми. Системна профорієнтація в освітньому закладі сприяє формуванню життєвих пріоритетів, успішній особистісній та професійній самореалізації учнів, розвитку майбутньої кар'єри. Нові вимоги щодо оволодіння знаннями, універсальними міжпрофесійними вміннями та навичками (soft skills) потребують нових підходів в організації профорієнтаційної роботи. У контексті розвитку державної системи професійної орієнтації актуальним є застосування наскрізних підходів до професійного орієнтування в освітньому процесі, що ґрунтуються на людиноцентризмі; цілісності й наступності системи освіти; інтеграції з ринком праці; єдності навчання, виховання та розвитку; сприянні навчанню впродовж життя та забезпеченні рівних можливостей. Завдання сучасного освітнього закладу – сприяти становленню особистості, яка здатна здійснити вибір свого подальшого освітнього й професійного шляху та набути необхідних навичок щодо професійного самовизначення.

Реформа шкільної освіти заклала правову основу для реалізації професійної орієнтації в освітній процес. Законом України "Про освіту" передбачено, що в системі спеціалізованої освіти здобуття загальної середньої освіти забезпечують, зокрема, наукові ліцеї - заклади спеціалізованої освіти II-III або III ступеня наукового профілю (Про освіту : Закон України, 2017). На виконання зазначеного Закону Уряд затвердив Положення про науковий ліцей, яким визначаються основні засади освітньої діяльності на основі підходів дослідно-орієнтованого навчання, спрямованого на залучення

та підготовку учнівської молоді до наукової і науково-технічної діяльності; розроблення та впровадження нових освітніх технологій і форм організації освітнього процесу; забезпечення поглибленого вивчення профільних предметів та набуття компетентностей, необхідних для подальшої наукової і науково-технічної діяльності (Про затвердження Положення про науковий ліцей та науковий ліцей -інтернат (зі змінами), 2019).

Формується особистість випускника старшої профільної школи, яка прагне успішної особистісної та професійної самореалізації, розвитку майбутньої кар'єри, володіє дослідницькими компетентностями, що визначають подальшу професійну траєкторію, адже результати навчання забезпечують здатність виконувати дослідницькі навчальні завдання, що відповідають за складністю третьому рівню Національної рамки кваліфікацій для профільної середньої освіти.

Зміст спеціалізованої освіти наукового спрямування, вимоги до обов'язкових компетентностей та результатів навчання здобувачів освіти визначаються відповідно до Стандарту спеціалізованої освіти наукового спрямування (Про затвердження Стандарту спеціалізованої освіти наукового спрямування, 2019) та освітніх галузей, установлених державними стандартами загальної середньої освіти. Дослідно-орієнтоване навчання закладає ґрунтовні передумови для формування певного типу випускників, які набувають компетентностей, що впливають на вибір майбутньої професії відповідно до сформованої здатності щодо самореалізації в різних

галузях наукової, науково-технічної, навчально-дослідницької, дослідницько-експериментальної, конструкторської, винахідницької та пошукової діяльності.

Затребуваність проблеми професійної орієнтації учнівської молоді, пошук нових та оновлення вже апробованих підходів щодо підготовки до вибору професії в закладах нового типу, зокрема в наукових ліцеях, які забезпечують «розвиток дослідницької компетентності здобувачів освіти відповідно до їх інтересів і профілю навчання, формування в них цінностей та особистісних якостей» (Про затвердження Стандарту спеціалізованої освіти наукового спрямування, 2019), визначають актуальність дослідження. Проблемними залишаються питання, пов'язані зі створенням комфортного освітнього середовища, здатного задовольнити професійні запити учнівської молоді, яка водночас виявляє здібності до дослідницької, пошукової, наукової діяльності.

Аналіз досліджень і публікацій. Питання професійного самовизначення знайшло широке висвітлення у вітчизняній та зарубіжній літературі. У полі зору вчених були теоретико-методологічні аспекти, психолого-педагогічні основи формування готовності до вибору професії, методичні основи самовизначення, проблеми психології профорієнтації та професійного розвитку особистості.

Зупинимося на окремих підходах щодо проблеми професійного самовизначення учнів. На думку М.І. Піддячого, вибір професії «потребує наукового пізнання і осмислення, особливо коли йдеться про мотиви вибору професії, здійснюваного на відповідному рівні організації продуктивної педагогічної дії з метою забезпечення особистісного поступу кожного учня» (Піддячий, 2008: 10). Досліджуючи питання професійної орієнтації старшокласників, О.В. Мельник, обґрунтовує зміст та психолого-педагогічні засоби формування учнів та студентів як суб'єктів майбутньої професійної праці. Привертає увагу до активності учнів, які оволодівають професійним середовищем, водночас змінюють його та себе (Мельник, 2009). О.Л. Морін розглядає «професійну орієнтацію як комплексну науково-обґрунтовану систему форм, методів і засобів, що спрямовані на активізацію особи в обґрунтованому професійному самовизначенні» (Морін, 2015: 101). О.Ю. Середа,

вивчаючи вплив соціального оточення на вибір випускників, зазначає, що «готовність до вибору професії обумовлена певним внутрішнім станом особистості старшокласника, що характеризується зрілістю особистісних структур, внаслідок конструктивної взаємодії комплексу соціально-психологічних чинників ситуації професійного визначення» (Середа, 2021: 378). Свідоме професійне самовизначення можливе за умови аналізу особистістю суб'єктивних та об'єктивних умов професійного самовизначення та передбачає самостійне прийняття рішення щодо вибору професії або напряду професійної освіти. Свідомий вибір професії як психологічне структурне утворення, на думку Е.М. Павлютенкова, включає загальне позитивне ставлення до праці, знання певних професій, наявність професійних інтересів, самооцінку та знання власних здібностей (Павлютенков, 1983). У навчальному процесі послаблена системоутворююча ознака - фактор професійної спрямованості особистості, що «порушує єдність та цілісність процесу професійного формування, маскує складні зв'язки навчальних предметів, не забезпечує умови для формування в студентів адекватної динамічної моделі» (Боднар, Макаренко, 2006). Це наводить нас на думку, що питання професійного самовизначення учнів варто розглянути в контексті організації освітнього процесу.

Багатоаспектність аналізу професійного самовизначення учнів, ґрунтовність проведених досліджень, наявність різних концептуальних ідей можуть слугувати основою для подальших наукових розвідок, зокрема щодо професійного самовизначення здобувачів освіти в наукових ліцеях на основі дослідно-орієнтованого навчання.

Мета статті – дослідження теоретичних аспектів забезпечення професійного самовизначення учнів, які здобувають спеціалізовану освіту наукового спрямування.

Виклад основного матеріалу. Розвитку державної системи професійної орієнтації сприяє формування нормативно-правових засад, про що йдеться в Концепції державної системи професійної орієнтації населення (Концепція державної системи професійної орієнтації населення, 2008). Відповідно до Положення про професійну орієнтацію молоді, яка навчається, професійна орієнтація забезпечує, зокрема, психологічно-педагогічну функцію, що «поля-

гає у виявленні і формуванні інтересів, нахилів, здібностей особистості, допомозі в пошуку свого покликання, засвоєнні системи знань, що дозволяють вибрати і здійснити професійну діяльність» (Положення про професійну орієнтацію молоді, яка навчається, 1995).

Процеси самопізнання, самореалізації, самовдосконалення, самоосвіти обдарованої молоді, яка здобуває спеціалізовану освіту наукового спрямування, потребують відповідного освітнього середовища для підтримки. Нова парадигма розвитку системи старшої профільної школи визначає необхідність змін щодо підходів, принципів, змісту, методів, форм та технологій організації педагогічної діяльності. У цьому контексті наукові ліцеї – заклади, які забезпечують не тільки здобуття повної загальної середньої освіти, але й освіти наукового спрямування, забезпечують «умови та відповідне освітнє середовище для розвитку загальних та спеціальних здібностей та набуття компетентностей, необхідних для подальшої навчально-дослідницької, дослідно-експериментальної, наукової, конструкторської, винахідницької, пошукової діяльності» (Про затвердження Положення про науковий ліцей та науковий ліцей -інтернат (зі змінами), 2019). У законі «Про освіту», закріплено 10 рівнозначних компетентностей, які необхідно розвивати в здобувачів загальної середньої освіти. Компетентність розуміється як «динамічна комбінація знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей, що визначає здатність особи успішно соціалізуватися, провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність» (Про освіту : Закон України, 2017).

Спираючись на досвід організації дослідно-орієнтованого навчання як основи для професійного самовизначення учнів, зазначимо, що розвиток дослідницької компетентності учнів сприяє усвідомленому вибору професії.

Діяльність наукового ліцею з підготовки учнів до вибору професії передбачає наявність науково обґрунтованої програми професійної орієнтації, реалізація якої передбачена Освітньою програмою закладу, що схвалюється педагогічною радою та затверджується директором. Ідеться не тільки про такі компоненти, як профінформація, профпропаганда і профагітація, які успішно забезпечує психологічна служба ліцею, залучаючи діячів науки, пра-

цівників підприємств, установ, організацій, професійних асоціацій відповідно до профілю наукового ліцею до освітнього процесу, що забезпечує зв'язок з громадськістю, освітніми закладами регіону. З метою визначення інтересу до певних професій та відповідних здібностей важливо проводити професійну діагностику та надавати індивідуальну допомогу в професійному виборі. Та з-поміж названих напрямів профорієнтації велике значення має організація дослідно-орієнтованого навчання. Проблема забезпечення системного, комплексного підходу як до організації, супроводу, так і контролю такої діяльності та питання активного залучення здобувачів освіти до дослідницької діяльності на уроках, курсах за вибором, факультативах, предметних гуртках, клубах за інтересами, конференціях, олімпіадах, конкурсах наукових учнівських робіт та ін. вирішується системно, через реалізацію Освітньої програми закладу.

Дослідно-орієнтоване навчання розвиває компетентності, необхідні для здійснення навчально-дослідницької, дослідницько-експериментальної, наукової діяльності. Гарантуючи наукову насиченість змісту освіти відповідно до профілю навчання, науковий ліцей сприяє особистісному, інтелектуальному, творчому розвитку особистості. Освітнє середовище, у якому створені сприятливі умови для розвитку здібностей і обдарувань, – основа для формування гармонійної особистості, яка має розвинене критичне мислення, володіє ключовими та предметними компетентностями (відповідно до обраного профілю навчання) й здатна до усвідомленого професійного вибору, що відповідає внутрішнім мотивам, запитам.

Ефективності формування дослідницьких умінь учнів наукових ліцеїв сприяє чітка організація освітнього процесу з використанням інноваційних інтерактивних та інтегрованих занять, застосування проблемно-пошукових та діагностично-дослідницьких методів. Особливої уваги потребує організація самостійної пошукової роботи, виконання різного рівня навчально-дослідницьких завдань. Учні, які цілеспрямовано займаються дослідницькою діяльністю, мають істотні якісні характеристики та сформовані навички й уміння, які становлять основу науково-дослідницької компетенції. Вони вирізняються пізнавальною активністю, прагненням

досліджувати, глибоко вивчати профільні предмети. Це підводить нас до висновків, що в умовах інноваційного освітнього простору сучасного освітнього закладу в результаті успішної реалізації колективної дослідницької діяльності та самостійного пошуку відбувається професійне самовизначення учнів, які здатні до самоаналізу, самовдосконалення та реалізації своїх профільних інтересів.

Особистість як суб'єкт саморозвитку в процесі дослідно-орієнтованого навчання набуває відповідної свободи, що забезпечується лицем через вибір інтегрованих курсів, спецкурсів, факультативів, тимчасових груп, які організуються з метою підготовки до олімпіад, конкурсів, проектною роботи. Самостійна робота учнів передбачає написання наукових повідомлень, підготовку індивідуальних науково-дослідницьких завдань, виконання яких ґрунтується на вивченні певних навчальних дисциплін (профільних курсів за вибором, факультативів, предметних гуртків), та індивідуальний дослідницький пошук (виступи з науковими доповідями та повідомленнями на конференціях, підготовка дослідницьких матеріалів, написання рефератів, повідомлень та статей до наукових видань). Усі запропоновані форми роботи активізують розвиток дослідницької компетентності та сприяють допрофесійному самовизначенню учнів як суб'єктів діяльності. Засоби професійної орієнтації при цьому набувають характеру сприятливих умов, що стимулюють до самопізнання.

Висновки. У підсумку зазначимо, що професійне самовизначення учнів наукових ліцеїв розглядається нами як процес, динаміка якого обумовлена цілісною практичною системою підготовки особистості через організацію дослідно-орієнтованого навчання, а саме: комплексною науково обґрунтованою системою форм, методів і засобів, що сприяють формуванню власної професійної позиції. Профорієнтаційні заходи, які здійснюються в освітньому процесі, передбачають активність учнів, залучених до дослідно-орієнтованого навчання, потребують розвитку когнітивних та наскрізних умінь, творчого пошуку. Обираючи своє освітнє та професійне майбутнє, учні набувають дослідницької компетентності. Профільне навчання стає потужним чинником ефективності професійної орієнтації.

У контексті актуальності проблеми професійного самовизначення організація дослідно-орієнтованого навчання зі здобувачами освіти в наукових ліцеях може стати основою ефективної підготовки до вибору майбутньої професії. Такий підхід не тільки реалізує принцип особистісно орієнтованого навчання, а й дає змогу створити найоптимальніші умови для подальшої професійної самореалізації учнів закладів спеціалізованої освіти наукового спрямування.

Визначаючи важливі складові профорієнтаційної роботи в наукових ліцеях, зазначимо, що з метою логічного узгодження мети, змісту роботи, очікуваних результатів, орієнтації на розвиток компетентностей, визначених Стандартом спеціалізованої освіти наукового спрямування, необхідна розроблена освітнім закладом профорієнтаційна програма, яка є структурним компонентом Освітньої програми ліцею. Зміст навчальних дисциплін визначається відповідними програмами з вивчення базових предметів, які й забезпечують здобуття повної загальної середньої освіти на рівні стандарту. Вивчення профільних дисциплін – програмами профільного рівня, спеціальними курсами, факультативами, гуртками, консультаційними заняттями. У межах вивчення кожної дисципліни є можливості для формування професійного самовизначення учнів. Урахування інтересів кожного здобувача освіти забезпечується через сприятливі для особистісного, інтелектуального розвитку умови та свободу вибору

Визначаючи завдання освітнього процесу, мету впровадження навчальних дисциплін, розподіл годин, учителі керуються стратегічною метою – підготувати учнів до усвідомленого вибору професії; прогнозують теоретичні, методологічні, методичні, організаційні, практичні шляхи досягнення; долучають батьківську спільноту до обговорення; ураховують профільні інтереси та пізнавальні запити учнів, потреби місцевої громади та регіону. Важливим є формування стратегії освітнього закладу нового типу щодо роботи з науково-обдарованою молоддю з орієнтацією на підготовку здобувачів освіти до усвідомленого вибору професії, яка потребуватиме набутих у науковому ліцеї компетентностей. Звідси потреба системного підходу не лише до використання ефективних методів, форм, технологій розвитку дослідницької компетентності, а й у підготовці до вибору професії.

Вирішення завдань професійного самовизначення учнів можливе при створенні в науковому ліцеї сприятливих педагогічних умов. Перспективи подальших досліджень вбачаємо в теоре-

тичному вивченні педагогічних умов у наукових ліцеях, які сприяють готовності до професійного самовизначення в умовах профільного навчання та емпіричному їх з'ясуванні.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Боднар А.Я., Макаренко Н.Г. Особливості професійного самовизначення особистості на етапі навчання у ВНЗ. *Наукові записки*. Т. 59. Педагогічні, психологічні науки та соціальна робота, 2006. С. 49–55.
2. Концепція державної системи професійної орієнтації населення. Постанова Кабінету Міністрів України від 17.09.2008 р. № 842. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/842-2008-%D0%BF> (дата звернення: 06.01.2022).
3. Морін О.Л. Ресурсний центр професійної орієнтації учнівської молоді освітнього округ. *Вісник Черкаського університету*, 2015. № 37(370) 963.
4. Павлютенков Е.М. Профорієнтація учнів. Київ, 1983. 152 с.
5. Піддячий М.І. Підготовка старшокласників до професійної діяльності в умовах профільного навчання : монографія. Київ : Педагогічна думка, 2008. 288 с.
6. Про внесення змін до постанов Кабінету Міністрів України від 12 липня 2004 р. № 882 і від 22 травня 2019 р. № 438. Постанова Кабінету Міністрів України від 30 червня 2021 р. №664. *Офіційний вісник України*, 2021, № 54, ст. 3344.
7. Про затвердження Положення про науковий ліцей та науковий ліцей -інтернат (зі змінами). Постанова Кабінету Міністрів України від 22.05.2019 р. №438. *Офіційний вісник України*, 2019, № 43, ст.1507.
8. Про затвердження Положення про професійну орієнтацію молоді, яка навчається (1995). Наказ МОН України від 02.06.1995 №159/30/1526. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0198-95#Text> (дата звернення: 07.01.2022).
9. Про затвердження Стандарту спеціалізованої освіти наукового спрямування (2019). Наказ МОН України від 16 жовтня 2019 р. №1303. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-standartu-specializovanoyi-osviti-naukovogo-spryamuvannya> (дата звернення: 07.01.2022).
10. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. *Голос України*. 2017. 27 верес. (№ 178–179). С. 10–22.
11. Професійна орієнтація старшокласників: теорія і практика: науково-методичний посібник [для вчителів] / за ред. О. В. Мельника. Київ: Четверта хвиля, 2008. Вип. № 1. 230 с. р.
12. Середа О.Ю. Вплив соціального оточення на професійний вибір випускників. *Перспективи та інновації науки. Серія «Педагогіка», Серія «Психологія», Серія «Медицина»*. 2021. № 4. С. 376–386.

REFERENCES:

1. Bodnar A.YA., Makarenko E.G. (2006) Osoblyvosti profesiynoho samovyznachennya osobystosti na etapi navchannya u VNZ [Features of professional self-determination of the individual at the stage of study at the university]. *Naukovi zapysky*. T. 59. Pedagogichni, psykholohichni nauky ta sotsial'na robota. P. 49–55 (in Ukrainian)
2. Kontseptsiyi derzhavnoyi systemy profesiynoyi oriyentatsiyi naseleння (2008) [Concepts of the state system of professional orientation of the population]. *Postanova Kabinetu Ministriv Ukrayiny vid 17.09.2008 r. N842*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/842-2008-%D0%BF> (data zvernennya: 06.01.2022). (in Ukrainian)
3. Morin O.L. (2015) Resursnyy tsentr profesiynoyi oriyentatsiyi uchniv's'koyi molodi osvith'o'ho okruhu [Resource center of professional orientation of student youth of the educational district]. *Visnyk Cherkas'koho universytetu*, № 37 (in Ukrainian)
4. Pavlyutenkov E.M. (1983) Proforiyentatsiya uchniv. [Career guidance for students]. Kyiv. 152 p. (in Ukrainian)
5. Piddyachyy M.I. (2008) Pidhotovka starshoklasnykiv do profesiynoyi diyal'nosti v umovakh profil'noho navchannya: monohrafiya [Preparation of high school students for professional activity in the conditions of profile education: monograph]. Kyiv: Pedagogichna dumka, 288 p. (in Ukrainian)
6. Pro vnesennya zmin do postanov Kabinetu Ministriv Ukrayiny vid 12 lypnya 2004 r. № 882 i vid 22 travnya 2019 r. № 438 (2021) [On Amendments to the Resolutions of the Cabinet of Ministers of Ukraine of July 12, 2004 № 882 and of May 22, 2019 № 438] *Postanova Kabinetu Ministriv Ukrayiny vid 30 chervnya 2021 r. №664*. *Ofitsiyyny visnyk Ukrayiny*, 2021, № 54, st. 3344(in Ukrainian)
7. Pro zatverdzhennya Polozhennya pro naukovyy litsey ta naukovyy litsey-internat zminamy (2019) [About approval of Regulations on scientific lyceum and scientific lyceum-boarding school (with changes)]. *Postanova Kabinetu Ministriv Ukrayiny vid 22.05.2019 r. №438*. *Ofitsiyyny visnyk Ukrayiny*, 2019, №43, st.1507 (in Ukrainian)
8. Pro zatverdzhennya Polozhennya pro profesiynu oriyentatsiyu molodi, yaka navchayet'sya (1995) [On approval of the Regulations on vocational guidance of young students] *Nakaz MON Ukrayiny vid 02.06.1995 №159/30/1526*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0198-95#Text> (data zvernennya: 07.01.2022) (in Ukrainian)

9. Pro zatverdzhennya standartu spetsializovanoi osvity naukovooho spryamuvannya (2019) [On approval of the standard of specialized education in the field of science] Nakaz MON Ukrayiny vid 16 zhovtnya 2019 r. №1303. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-standartu-specializovanoi-osviti-naukovogo-spryamuvannya> (data zvernennya: 07.01.2022) (in Ukrainian)
10. Pro osvitu: Zakon Ukrayiny № 2145-VIII (2017) [On education: Law of Ukraine] Holos Ukrayiny, 27 veres. (№ 178–179). P. 10– 22 (in Ukrainian)
11. Profesiyna oriyentatsiya starshoklasnykiv: teoriya i praktyka: nauково-metodychnyy posibnyk [dlya vchyteliv] (2009) [Professional orientation of high school students: theory and practice: scientific and methodical manual [for teachers] / za red. O. V. Mel'nyka. Kyiv: Chetverta khvylya, 2009. Vyp. № 1. 230 p. (in Ukrainian)
12. Sereda O.Yu. (2021) Vplyv sotsial'noho otocchennya na profesiynny vybir vypusnykiv [Influence of social environment on professional choice of graduates] Zhurnal «Perspektyvy ta innovatsiyi nauky» (Seriya «Pedagogika», Seriya «Psykhologiya», Seriya «Medytsyna»), № 4. P. 376–386 (in Ukrainian)